

Jaarcongres VVRO 2011

19 november 2011

Palliatie bij kankerpatiënten

wetgeving, voorzieningen en
betrokkenheid van verpleegkundigen

Wim Distelmans MD MPH PhD

voorafgaande zorgplanning

zorg rond het levenseinde

zorg rond het levenseinde

mensen worden **mondiger**

zorg rond het levenseinde

mensen worden **mondiger**
mensen willen **geen vermijdbare ellende** bij het levenseinde

zorg rond het levenseinde

mensen worden **mondiger**
mensen willen **geen vermijdbare ellende** bij het levenseinde
zelfs wanneer wilsonbekwaam

zorg rond het levenseinde

mensen worden **mondiger**
mensen willen **geen vermijdbare ellende** bij het levenseinde
zelfs wanneer wilsonbekwaam

trend in diverse landen
voorafgaande 'wilsverklaring' ('levenstestament')

zorg rond het levenseinde

mensen worden **mondiger**
mensen willen **geen vermijdbare ellende** bij het levenseinde
zelfs wanneer wilsonbekwaam

trend in diverse landen
voorafgaande 'wilsverklaring' ('levenstestament')
zelfstandig en op eigen initiatief

zorg rond het levenseinde

voorafgaande wilsverklaring: **paradox 1**

zorg rond het levenseinde

voorafgaande wilsverklaring: **paradox 1**
zelfstandig en op eigen initiatief

zorg rond het levenseinde

voorafgaande wilsverklaring: **paradox 1**
zelfstandig en op eigen initiatief
om ongewenste beslissingen van
medisch team te vermijden

zorg rond het levenseinde

voorafgaande wilsverklaring: **paradox 1**
zelfstandig en op eigen initiatief
om ongewenste beslissingen van
medisch team te vermijden
↑
afhankelijk van medisch team

zorg rond het levenseinde

voorafgaande wilsverklaring: paradox 1

zelfstandig en op eigen initiatief
om ongewenste beslissingen van
medisch team te vermijden

afhankelijk van medisch team
voor **correct opgestelde** voorafgaande wilsverklaring
zodat men er méér rekening mee houdt

zorg rond het levenseinde

voorafgaande wilsverklaring: paradox 2

zorg rond het levenseinde

voorafgaande wilsverklaring: paradox 2

zelfstandig en op eigen initiatief
om ongewenste beslissingen van
medisch team te vermijden

zorg rond het levenseinde

voorafgaande wilsverklaring: paradox 2

zelfstandig en op eigen initiatief
om ongewenste beslissingen van
medisch team te vermijden

verplicht informeren* over recht op weigering behandelingen

*sommige landen bv. USA: Patient Self Determination Act, 1991

zorg rond het levenseinde

voorafgaande wilsverklaring: paradox 2

zelfstandig en op eigen initiatief
om ongewenste beslissingen van
medisch team te vermijden

verplicht informeren* over recht op weigering behandelingen &
stimuleren tot opstellen voorafgaande richtlijnen

*sommige landen bv. USA: Patient Self Determination Act, 1991

zorg rond het levenseinde

voorafgaande wilsverklaring

zorg rond het levenseinde

voorafgaande wilsverklaring

'no one shot': geen eenmalig, statisch document

zorg rond het levenseinde

voorafgaande wilsverklaring

'no one shot': geen eenmalig, statisch document maar **continu proces** afhankelijk van de **evolutie** van de ziekte

zorg rond het levenseinde

voorafgaande wilsverklaring

'no one shot': geen eenmalig, statisch document maar **continu proces** afhankelijk van de **evolutie** van de ziekte in **overleg**

zorg rond het levenseinde

voorafgaande wilsverklaring

'no one shot': geen eenmalig, statisch document maar **continu proces** afhankelijk van de **evolutie** van de ziekte in **overleg**

Angelsaksische landen **breder concept**

zorg rond het levenseinde

voorafgaande wilsverklaring

'no one shot': geen eenmalig, statisch document maar **continu proces** afhankelijk van de **evolutie** van de ziekte in **overleg**

Angelsaksische landen **breder concept**

Advance Care Planning

Advance Care Planning (ACP)

Advance Care Planning (ACP)

- uit Noord Amerika (USA en Canada)

Advance Care Planning (ACP)

- uit Noord Amerika (USA en Canada)
- uitgangspunt: patiëntenrechten

Advance Care Planning (ACP)

- uit Noord Amerika (USA en Canada)
- **uitgangspunt: patiëntenrechten**
  - respect voor de patiënt / patiënt-gerichte zorg
  - recht op **kiezen**
  - recht op **toestemmen/weigeren** behandelingen / zorg

Advance Care Planning (ACP)

- uit Noord Amerika (USA en Canada)
- **uitgangspunt: patiëntenrechten**
  - respect voor de patiënt / patiënt-gerichte zorg
  - recht op **kiezen**
  - recht op **toestemmen/weigeren** behandelingen / zorg

↓
maar wat bij verworven **wilsonbekwaamheid?**

Advance Care Planning (ACP)

- uit Noord Amerika (USA en Canada)
- **uitgangspunt: patiëntenrechten**
  - respect voor de patiënt / patiënt-gerichte zorg
  - recht op **kiezen**
  - recht op **toestemmen/weigeren** behandelingen / zorg

↓
maar wat bij verworven **wilsonbekwaamheid?**
ACP kan antwoord bieden

Advance Care Planning (ACP)

Advance Care Planning (ACP) WAT?

Advance Care Planning (ACP) WAT?

- **overleg** tussen patiënt, naasten en zorgverleners over **toekomstige zorg** wanneer patiënt **wilsonbekwaam** is; meestal bij het **levenseinde**

Advance Care Planning (ACP) WAT?

- **overleg** tussen patiënt, naasten en zorgverleners over **toekomstige zorg** wanneer patiënt **wilsonbekwaam** is; meestal bij het **levenseinde**
- **overleg** is continu proces en kan leiden tot o.a.:

Advance Care Planning (ACP) WAT?

- **overleg** tussen patiënt, naasten en zorgverleners over **toekomstige zorg** wanneer patiënt **wilsonbekwaam** is; meestal bij het **levenseinde**
- **overleg** is continu proces en kan leiden tot o.a.:
voorafgaande verklaringen van wensen/voorkeuren

Advance Care Planning (ACP) WAT?

- **overleg** tussen patiënt, naasten en zorgverleners over **toekomstige zorg** wanneer patiënt **wilsonbekwaam** is; meestal bij het **levenseinde**
- **overleg** is continu proces en kan leiden tot o.a.:
voorafgaande verklaringen van wensen/voorkeuren
mondeling / schriftelijk

Advance Care Planning (ACP) WAT?

- **overleg** tussen patiënt, naasten en zorgverleners over **toekomstige zorg** wanneer patiënt **wilsonbekwaam** is; meestal bij het **levenseinde**
- **overleg** is continu proces en kan leiden tot o.a.:
voorafgaande verklaringen van wensen/voorkeuren
mondeling / schriftelijk
voorafgaande weigering van bepaalde behandelingen/zorg
mondeling / schriftelijk

Advance Care Planning (ACP) WAT?

- **overleg** tussen patiënt, naasten en zorgverleners over **toekomstige zorg** wanneer patiënt **wilsonbekwaam** is; meestal bij het **levenseinde**
- **overleg** is **continu proces** en kan leiden tot o.a.:
  - voorafgaande verklaringen van wensen/voorkeuren
mondeling / schriftelijk
  - voorafgaande weigering van bepaalde behandelingen/zorg
mondeling / schriftelijk
  - voorafgaande aanstelling vertrouwenspersoon / vertegenwoordiger

Advance Care Planning VERTALING?

Advance Care Planning VERTALING?

- **Advance = voorafgaande**

Advance Care Planning VERTALING?

- **Advance = voorafgaande**
advance directives = voorafgaande richtlijnen

Advance Care Planning VERTALING?

- **Advance = voorafgaande**
  - advance directives = voorafgaande** richtlijnen
  - advance decisions to refuse treatment (ADRT) = voorafgaande** beslissingen om behandelingen te weigeren

Advance Care Planning VERTALING?

- **Advance = voorafgaande**
  - advance directives = voorafgaande** richtlijnen
  - advance decisions to refuse treatment (ADRT) = voorafgaande** beslissingen om behandelingen te weigeren
  - voorafgaande** wilsverklaring euthanasie (België)

Advance Care Planning VERTALING?

- **Advance = voorafgaande**
advance directives = **voorafgaande** richtlijnen
advance decisions to refuse treatment (ADRT) = **voorafgaande**
beslissingen om behandelingen te weigeren
voorafgaande wilsverklaring euthanasie (België)
- **Care = Zorg**

Advance Care Planning VERTALING?

- **Advance = voorafgaande**
advance directives = **voorafgaande** richtlijnen
advance decisions to refuse treatment (ADRT) = **voorafgaande**
beslissingen om behandelingen te weigeren
voorafgaande wilsverklaring euthanasie (België)
- **Care = Zorg**
- **Planning = Planning**

Advance Care Planning VERTALING?

- **Advance = voorafgaande**
advance directives = **voorafgaande** richtlijnen
advance decisions to refuse treatment (ADRT) = **voorafgaande**
beslissingen om behandelingen te weigeren
voorafgaande wilsverklaring euthanasie (België)
- **Care = Zorg**
- **Planning = Planning**

Voorafgaande Zorg Planning (VZP)

Advance Care Planning VERTALING?

- **Advance = voorafgaande**
advance directives = **voorafgaande** richtlijnen
advance decisions to refuse treatment (ADRT) = **voorafgaande**
beslissingen om behandelingen te weigeren
voorafgaande wilsverklaring euthanasie (België)
- **Care = Zorg**
- **Planning = Planning**

Voorafgaande Zorg Planning (VZP)

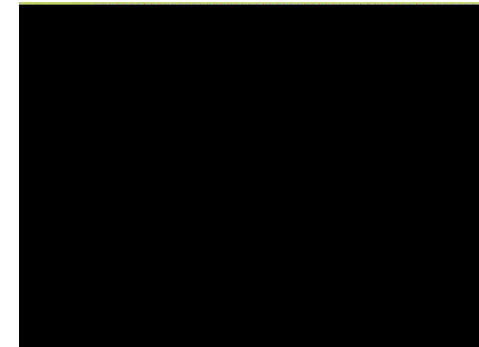
“Planning” ?

voorafgaande zorgplanning WANNEER?

voorafgaande zorgplanning WANNEER?

voorafgaande zorgplanning **WANNEER?**

Etienne Vermeersch:

voorafgaande zorgplanning **WANNEER?**

Etienne Vermeersch:
'niet morgen, maar vandaag!'

voorafgaande zorgplanning **WANNEER?**

voorafgaande zorgplanning **WANNEER?**

veel plannen hun leven niet

voorafgaande zorgplanning **WANNEER?**

veel plannen hun leven niet
laat staan hun levenseinde

voorafgaande zorgplanning **WANNEER?**

eigen initiatief: 'papieren in orde'

voorafgaande zorgplanning **WANNEER?**

eigen initiatief: 'papieren in orde'
wanneer ze er klaar voor zijn (Messinger-Rapport et al, 2009)

voorafgaande zorgplanning **WANNEER?**

eigen initiatief: 'papieren in orde'
wanneer ze er klaar voor zijn (Messinger-Rapport et al, 2009)
als ervaringsdeskundige

voorafgaande zorgplanning **WANNEER?**

eigen initiatief: 'papieren in orde'
wanneer ze er klaar voor zijn (Messinger-Rapport et al, 2009)
als ervaringsdeskundige
gevorderde leeftijd

voorafgaande zorgplanning **WANNEER?**

eigen initiatief: 'papieren in orde'
wanneer ze er klaar voor zijn (Messinger-Rapport et al, 2009)
als ervaringsdeskundige
gevorderde leeftijd
na diagnose levensbedreigende aandoening

voorafgaande zorgplanning **WANNEER?**

eigen initiatief: 'papieren in orde'
wanneer ze er klaar voor zijn (Messinger-Rapport et al, 2009)
als ervaringsdeskundige
gevorderde leeftijd
na diagnose levensbedreigende aandoening

kiezen om niet te kiezen

voorafgaande zorgplanning **WANNEER?**

eigen initiatief: 'papieren in orde'
wanneer ze er klaar voor zijn (Messinger-Rapport et al, 2009)
als ervaringsdeskundige
gevorderde leeftijd
na diagnose levensbedreigende aandoening

kiezen om niet te kiezen: 'doe maar het beste voor mij'

voorafgaande zorgplanning **WANNEER?**

- Noord Amerika (USA en Canada)

voorafgaande zorgplanning **WANNEER?**

- Noord Amerika (USA en Canada)
verplicht ACP-overleg in zorginstellingen (USA)

voorafgaande zorgplanning **WANNEER?**

- Noord Amerika (USA en Canada)
verplicht ACP-overleg in zorginstellingen (USA)
kritiek: **reductie gezondheidskosten?**

voorafgaande zorgplanning **WANNEER?**

- Noord Amerika (USA en Canada)
verplicht ACP-overleg in zorginstellingen (USA)
kritiek: **reductie gezondheidskosten?**
minimaliseren schadeclaims op artsen?

voorafgaande zorgplanning **WANNEER?**

- Noord Amerika (USA en Canada)
ondanks verplicht ACP-overleg in zorginstellingen (USA)

voorafgaande zorgplanning **WANNEER?**

- Noord Amerika (USA en Canada)
ondanks verplicht ACP-overleg in zorginstellingen (USA)
slechts 10-20 % met een ACP-document (RCP, 2009)

voorafgaande zorgplanning **WANNEER?**

- **Noord Amerika (USA en Canada)**
ondanks **verplicht ACP-overleg** in zorginstellingen (USA)
slechts 10-20 % met een ACP-document (RCP, 2009)
- **nu ook in UK en Europa (o.a. België)**

voorafgaande zorgplanning **WANNEER?**

- **Noord Amerika (USA en Canada)**
ondanks **verplicht ACP-overleg** in zorginstellingen (USA)
slechts 10-20 % met een ACP-document (RCP, 2009)
- **nu ook in UK en Europa (o.a. België)**
vergrijzing

voorafgaande zorgplanning **WANNEER?**

- **Noord Amerika (USA en Canada)**
ondanks **verplicht ACP-overleg** in zorginstellingen (USA)
slechts 10-20 % met een ACP-document (RCP, 2009)
- **nu ook in UK en Europa (o.a. België)**
vergrijzing
50 % **medisch begeleid overlijden** (niet 'natuurlijk') (Bilsen et al, 2009)

voorafgaande zorgplanning **WANNEER?**

- **Noord Amerika (USA en Canada)**
ondanks **verplicht ACP-overleg** in zorginstellingen (USA)
slechts 10-20 % met een ACP-document (RCP, 2009)
- **nu ook in UK en Europa (o.a. België)**
vergrijzing
50 % **medisch begeleid overlijden** (niet 'natuurlijk') (Bilsen et al, 2009)
< 5 % met een ACP-document in België (Koning Boudewijnstichting, 2009)

voorafgaande zorgplanning **WANNEER?**

- **Noord Amerika (USA en Canada)**
ondanks **verplicht ACP-overleg** in zorginstellingen (USA)
slechts 10-20 % met een ACP-document (RCP, 2009)
- **nu ook in UK en Europa (o.a. België)**
vergrijzing
50 % **medisch begeleid overlijden** (niet 'natuurlijk') (Bilsen et al, 2009)
< 5 % met een ACP-document in België (Koning Boudewijnstichting, 2009)

60-90 % van de bevolking ondersteunt ACP

voorafgaande zorgplanning **WANNEER?**

- **Noord Amerika (USA en Canada)**
ondanks **verplicht ACP-overleg** in zorginstellingen (USA)
slechts 10-20 % met een ACP-document (RCP, 2009)
- **nu ook in UK en Europa (o.a. België)**
vergrijzing
50 % **medisch begeleid overlijden** (niet 'natuurlijk') (Bilsen et al, 2009)
< 5 % met een ACP-document in België (Koning Boudewijnstichting, 2009)

60-90 % van de bevolking ondersteunt ACP
hoewel artsen en zorgverleners ACP ook ondersteunen

voorafgaande zorgplanning **WANNEER?**

- **Noord Amerika (USA en Canada)**
ondanks **verplicht ACP-overleg** in zorginstellingen (USA)
slechts 10-20 % met een ACP-document (RCP, 2009)
- **nu ook in UK en Europa (o.a. België)**
vergrijzing
50 % medisch begeleid overlijden (niet 'natuurlijk') (Bilsen et al, 2009)
< 5 % met een ACP-document in België (Koning Boudewijnstichting, 2009)

60-90 % van de bevolking ondersteunt ACP
hoewel **artsen en zorgverleners ACP** ook ondersteunen:
twijfels over toepasbaarheid ACP-documenten (RCP, 2009)

voorafgaande zorgplanning **OVERLEG?**

voorafgaande zorgplanning **OVERLEG?**

- patiënt: **einddoel-gericht** (= ervaringsdeskundige)

voorafgaande zorgplanning **OVERLEG?**

- patiënt: **einddoel-gericht** (= ervaringsdeskundige)
zorgverlener: **richtlijn-gericht**

voorafgaande zorgplanning **OVERLEG?**

- patiënt: **einddoel-gericht** (= ervaringsdeskundige)
zorgverlener: **richtlijn-gericht** (= deskundige therapeutische & wettelijke mogelijkheden)

voorafgaande zorgplanning **OVERLEG?**

- patiënt: **einddoel-gericht** (= ervaringsdeskundige)
zorgverlener: **richtlijn-gericht** (= deskundige therapeutische & wettelijke mogelijkheden)
↓
vertaling van einddoelen in richtlijnen vereist **overleg**
(Kolarik RC et al, 2002)

voorafgaande zorgplanning **OVERLEG?**

- patiënt: **einddoel-gericht** (= ervaringsdeskundige)
- zorgverlener: **richtlijn-gericht** (= deskundige therapeutische & wettelijke mogelijkheden)
- ↓
- **vertaling** van **eindoelen** in **richtlijnen** vereist **overleg**
(Kolarik RC et al, 2002)
- **verhoogt het respecteren van de wil** van de patiënt

voorafgaande zorgplanning **OVERLEG?**

- patiënt: **einddoel-gericht** (= ervaringsdeskundige)
- zorgverlener: **richtlijn-gericht** (= deskundige therapeutische & wettelijke mogelijkheden)
- ↓
- **vertaling** van **eindoelen** in **richtlijnen** vereist **overleg**
(Kolarik RC et al, 2002)
- **verhoogt het respecteren van de wil** van de patiënt
reductie van niet gewenste behandelingen van 18 tot 5 %
(Morisson RS et al, 2005)

voorafgaande zorgplanning **OVERLEG?**

zéér delicaat: diverse spanningsvelden

voorafgaande zorgplanning **OVERLEG?**

zéér delicaat: diverse spanningsvelden

- **balanceert**
noodzakelijk pragmatisme van voorafgaande planning

voorafgaande zorgplanning **OVERLEG?**

zéér delicaat: diverse spanningsvelden

- **balanceert**
< **noodzakelijk pragmatisme** van voorafgaande planning
noodzaak tot hoop op welzijn / beterschap

voorafgaande zorgplanning **OVERLEG?**

zéér delicaat: diverse spanningsvelden

- **balanceert**
< **noodzakelijk pragmatisme** van voorafgaande planning
noodzaak tot hoop op welzijn / beterschap
- **initiatief van zorgverlener: soms zonder veel effect**

voorafgaande zorgplanning OVERLEG?

zéér delicaat: diverse spanningsvelden

- **balanceert**
  - < **noodzakelijk pragmatisme** van voorafgaande planning
  - noodzaak tot hoop** op welzijn / beterschap
- **initiatief van zorgverlener: soms zonder veel effect**
  - gezonde** patiënt tijdens een routine consultatie

voorafgaande zorgplanning OVERLEG?

zéér delicaat: diverse spanningsvelden

- **balanceert**
  - < **noodzakelijk pragmatisme** van voorafgaande planning
  - noodzaak tot hoop** op welzijn / beterschap
- **initiatief van zorgverlener: soms zonder veel effect**
  - < **gezonde** patiënt tijdens een routine consultatie
  - kritisch zieke** patiënt op intensieve zorgafdeling

voorafgaande zorgplanning OVERLEG?

zéér delicaat: diverse spanningsvelden

- **balanceert**
  - < **noodzakelijk pragmatisme** van voorafgaande planning
  - noodzaak tot hoop** op welzijn / beterschap
- **initiatief van zorgverlener: soms zonder veel effect**
  - < **gezonde** patiënt tijdens een routine consultatie
  - kritisch zieke** patiënt op intensieve zorgafdeling
- **initiatief van patiënt:**

voorafgaande zorgplanning OVERLEG?

zéér delicaat: diverse spanningsvelden

- **balanceert**
  - < **noodzakelijk pragmatisme** van voorafgaande planning
  - noodzaak tot hoop** op welzijn / beterschap
- **initiatief van zorgverlener: soms zonder veel effect**
  - < **gezonde** patiënt tijdens een routine consultatie
  - kritisch zieke** patiënt op intensieve zorgafdeling
- **initiatief van patiënt: interferentie patiënt / zorgverlener**

voorafgaande zorgplanning OVERLEG?

zéér delicaat: diverse spanningsvelden

- **balanceert**
  - < **noodzakelijk pragmatisme** van voorafgaande planning
  - noodzaak tot hoop** op welzijn / beterschap
- **initiatief van zorgverlener: soms zonder veel effect**
  - < **gezonde** patiënt tijdens een routine consultatie
  - kritisch zieke** patiënt op intensieve zorgafdeling
- **initiatief van patiënt: interferentie patiënt / zorgverlener**
  - zelfstandig / zelfbeschikkingsrecht**

voorafgaande zorgplanning OVERLEG?

zéér delicaat: diverse spanningsvelden

- **balanceert**
  - < **noodzakelijk pragmatisme** van voorafgaande planning
  - noodzaak tot hoop** op welzijn / beterschap
- **initiatief van zorgverlener: soms zonder veel effect**
  - < **gezonde** patiënt tijdens een routine consultatie
  - kritisch zieke** patiënt op intensieve zorgafdeling
- **initiatief van patiënt: interferentie patiënt / zorgverlener**
  - < **zelfstandig / zelfbeschikkingsrecht**
  - afhankelijk / recht op informatie**

voorafgaande zorgplanning OVERLEG?

zéér delicaat: diverse spanningsvelden

- **balanceert**

< **noodzakelijk pragmatisme** van voorafgaande planning
noodzaak tot hoop op welzijn / beterschap

- **initiatief van zorgverlener: soms zonder veel effect**

< **gezonde** patiënt tijdens een routine consultatie
kritisch zieke patiënt op intensieve zorgafdeling

- **initiatief van patiënt: interferentie patiënt / zorgverlener**

< **zelfstandig / zelfbeschikkingsrecht** > **respect**
afhankelijk / recht op informatie >

voorafgaande zorgplanning OVERLEG?

zéér delicaat: diverse spanningsvelden

- **balanceert**

< **noodzakelijk pragmatisme** van voorafgaande planning
noodzaak tot hoop op welzijn / beterschap

- **initiatief van zorgverlener: soms zonder veel effect**

< **gezonde** patiënt tijdens een routine consultatie
kritisch zieke patiënt op intensieve zorgafdeling

- **initiatief van patiënt: interferentie patiënt / zorgverlener**

< **zelfstandig / zelfbeschikkingsrecht** > **respect**
afhankelijk / recht op informatie > **competent**

voorafgaande zorgplanning OVERLEG?

zéér delicaat: diverse spanningsvelden

- **balanceert**

< **noodzakelijk pragmatisme** van voorafgaande planning
noodzaak tot hoop op welzijn / beterschap

- **initiatief van zorgverlener: soms zonder veel effect**

< **gezonde** patiënt tijdens een routine consultatie
kritisch zieke patiënt op intensieve zorgafdeling

- **initiatief van patiënt: interferentie patiënt / zorgverlener**

< **zelfstandig / zelfbeschikkingsrecht** > **respect**
afhankelijk / recht op informatie > **competent**
objectief?

voorafgaande zorgplanning PRAKTIJK?

voorafgaande zorgplanning PRAKTIJK?

voorafgaande zorgplanning PRAKTIJK?

juni 2008
1ste druk gelanceerd

voorafgaande zorgplanning PRAKTIJK?

juni 2008
1ste druk gelanceerd

september 2008 50.000 exemplaren
2de druk

voorafgaande zorgplanning PRAKTIJK?

juni 2008
1ste druk gelanceerd

september 2008 50.000 exemplaren
2de druk

september 2009 100.000 exemplaren
3de druk

voorafgaande zorgplanning PRAKTIJK?

juni 2008
1ste druk gelanceerd

september 2008 50.000 exemplaren
2de druk

september 2009 100.000 exemplaren
3de druk

september 2010 150.000 exemplaren

voorafgaande zorgplanning PRAKTIJK?

juni 2008
1ste druk gelanceerd

september 2008 50.000 exemplaren
2de druk

september 2009 100.000 exemplaren
3de druk

september 2010 150.000 exemplaren

NU 4de druk 200.000 exemplaren

voorafgaande zorgplanning PRAKTIJK?

gratis verkrijgbaar

voorafgaande zorgplanning PRAKTIJK?

gratis verkrijgbaar

apotheker
openbare bibliotheek
gemeente

voorafgaande zorgplanning PRAKTIJK?

Het LEIFblad bevat alle beschikbare wettelijke documenten

voorafgaande zorgplanning PRAKTIJK?

Het LEIFblad bevat alle beschikbare wettelijke documenten

1. 'negatieve' wilsverklaring ('levenstestament')

voorafgaande zorgplanning PRAKTIJK?

Het LEIFblad bevat alle beschikbare wettelijke documenten

1. 'negatieve' wilsverklaring ('levenstestament')
2. wilsverklaring euthanasie

voorafgaande zorgplanning PRAKTIJK?

Het LEIFblad bevat alle beschikbare wettelijke documenten

1. 'negatieve' wilsverklaring ('levenstestament')
2. wilsverklaring euthanasie
3. verklaring voor orgaandonatie

voorafgaande zorgplanning PRAKTIJK?

Het LEIFblad bevat alle beschikbare wettelijke documenten

1. 'negatieve' wilsverklaring ('levenstestament')
2. wilsverklaring euthanasie
3. verklaring voor orgaandonatie
4. verklaring inzake de wijze van teraardebestelling

voorafgaande zorgplanning PRAKTIJK?

Het LEIFblad bevat alle beschikbare wettelijke documenten

1. 'negatieve' wilsverklaring ('levenstestament')
2. wilsverklaring euthanasie
3. verklaring voor orgaandonatie
4. verklaring inzake de wijze van teraardebestelling

+ document

5. lichaam schenken aan de wetenschap

voorafgaande zorgplanning PRAKTIJK?

Wat doen met deze documenten?

1. 'negatieve' wilsverklaring ('levenstestament')
2. wilsverklaring euthanasie
3. verklaring voor orgaandonatie
4. verklaring inzake de wijze van teraardebestelling

+ document

5. lichaam schenken aan de wetenschap

voorafgaande zorgplanning PRAKTIJK?

Wat doen met deze documenten?

kopie aan **huisarts**, vertrouwenspersoon, familieleden, ...

1. 'negatieve' wilsverklaring ('levenstestament')
2. wilsverklaring euthanasie
3. verklaring voor orgaandonatie
4. verklaring inzake de wijze van teraardebestelling

+ document

5. lichaam schenken aan de wetenschap

voorafgaande zorgplanning PRAKTIJK?

Wat doen met deze documenten?

Welke zijn ook registreerbaar bij de gemeente?

1. 'negatieve' wilsverklaring ('levenstestament')
2. wilsverklaring euthanasie
3. verklaring voor orgaandonatie
4. verklaring inzake de wijze van teraardebestelling

+ document

5. lichaam schenken aan de wetenschap

voorafgaande zorgplanning PRAKTIJK?

Wat doen met deze documenten?

Welke zijn ook registreerbaar bij de gemeente?

1. 'negatieve' wilsverklaring ('levenstestament')
2. wilsverklaring euthanasie registreerbaar
3. verklaring voor orgaandonatie registreerbaar
4. verklaring inzake de wijze van teraardebestelling registreerbaar

+ document

5. lichaam schenken aan de wetenschap

voorafgaande zorgplanning PRAKTIJK?

Wat doen met deze documenten?

Welke zijn ook registreerbaar bij de gemeente?

1. 'negatieve' wilsverklaring ('levenstestament') **NIET** registreerbaar
2. wilsverklaring euthanasie registreerbaar
3. verklaring voor orgaandonatie registreerbaar
4. verklaring inzake de wijze van teraardebestelling registreerbaar

+ document

5. lichaam schenken aan de wetenschap **NIET** registreerbaar

voorafgaande zorgplanning PRAKTIJK?

Wat doen met deze documenten?

ALLEMAAL registreerbaar bij **Recht op waardig Sterven**

1. 'negatieve' wilsverklaring ('levenstestament') registreerbaar
2. wilsverklaring euthanasie registreerbaar
3. verklaring voor orgaandonatie registreerbaar
4. verklaring inzake de wijze van teraardebestelling registreerbaar

+ document

5. lichaam schenken aan de wetenschap registreerbaar

voorafgaande zorgplanning CONCLUSIE

voorafgaande zorgplanning CONCLUSIE

(1) ieders levenseinde is te belangrijk
om het alleen aan artsen over te laten

voorafgaande zorgplanning CONCLUSIE

(2) overleg zo vroeg mogelijk

voorafgaande zorgplanning CONCLUSIE

(3) protocols, stappenplannen, advies ethisch comité?

voorafgaande zorgplanning CONCLUSIE

(3) protocols, stappenplannen, advies ethisch comité?

≠ checklist

voorafgaande zorgplanning CONCLUSIE

(3) protocols, stappenplannen, advies ethisch comité?

≠ checklist

nut?

voorafgaande zorgplanning CONCLUSIE

(3) protocols, stappenplannen, advies ethisch comité?

≠ checklist

nut?
vertragingsmanoever?

voorafgaande zorgplanning CONCLUSIE

(3) protocols, stappenplannen, advies ethisch comité?

≠ checklist

nut?
vertragingsmanoever?
uiting van eigen angst?

voorafgaande zorgplanning CONCLUSIE

take home message

voorafgaande zorgplanning CONCLUSIE

take home message
beslissing is
NIET onze beslissing

voorafgaande zorgplanning CONCLUSIE

take home message
beslissing is
NIET onze beslissing
maar
WEL van de patiënt zélf

voorafgaande zorgplanning CONCLUSIE

take home message
beslissing is
NIET onze beslissing
maar
WEL van de patiënt zélf

na
informatie, advies, overleg

eif

cave 'caritatieve' hardnekkigheid

eif

cave 'caritatieve' hardnekkigheid

